

Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten*

Särskilt om minoritetsmissbruk

(Del II av II)

Av docenterna HANNA ALMLÖF¹ och JESSICA ÖSTBERG²

I denna artikelserie om två delar undersöks om det i svensk rätt finns en princip om rättsmissbruk, vad den närmare innebär, särskilt utifrån ett aktiebolagsrättsligt perspektiv, och vilka rättsföljder den kan aktualisera. Vidare analyseras förhållandet till lojalitetsplikten. Syftet är ytterst att utreda om det i svensk aktiebolagsrätt finns en allmän rättsprincip innebärande ett förbud mot majoritets- respektive minoritetsmissbruk. I denna Del II av artikelserien fokuserar vi på minoritetsmissbruk.

1 Inledning

Rättsmissbruk kan föreligga om en person utövar en rättighet eller rättsställning för att ”tillgodose ett intresse som är ett annat än det vilket rättsordningen avsett att skydda och som inte kan godtas”.³ I vår artikel *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*⁴ undersöktes dels principen om rättsmissbruk i en förmögenhetsrättslig kontext, dels förekomsten av en allmän aktiebolagsrättslig princip innebärande ett förbud för majoriteten att missbruka sin makt i bolaget. En slutsats som drogs är att det i svensk rätt finns en princip om rättsmissbruk, vilken huvudsakligen innebär ett förbud att missbruka en rättighet eller en rättsställning under vissa förutsättningar. Det måste vara fråga om ett i någon mån kvalificerat missbruk, exempelvis genom att det framstår som otillbörligt, uppenbart orimligt eller har skett med uppsåt att skada.⁵ Vi drog också slutsatsen att över-

* Denna artikel har genomgått kvalitetsgranskning genom s.k. peer review (granskning av jämlike). I artikeln beaktas rättsläget per mars 2023.

¹ Docent, universitetslektor vid Linköpings universitet samt forskare vid CeFEO — Centre for Family Entrepreneurship and Ownership.

² Docent, universitetslektor vid Linköpings universitet från och med 1 mars 2024. Avdelningsledare för bolags- och värdepappersavdelningen vid Stockholm Centre for Commercial Law.

³ Se SOU 1974:83 s. 155 och Lennander, G., ’Rättsmissbruk genom att dra fördel av eget illojalt agerande’, i Edlund, L., m.fl. (red.) *Festskrift till Stefan Lindskog*, Jure 2018, s. 421–440, på s. 422 samt Munukka, J., ’Rättsmissbruk. En rättsfigur under framväxt’, i Schultz, M., (red.) *Stockholm Centre for Commercial Law, Årsbok I, Stockholm 2008*, s. 135–164, t.ex. på s. 162–164. Se även Grönfors, K. *Missbruk av privaträttens regler*, JT 1993–94, s. 170–172, på s. 172.

⁴ Östberg, J. och Almlöf, H., *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SvJT 2024 s. 83.

⁵ Se t.ex. Lennander, ’Rättsmissbruk genom att dra fördel av eget illojalt agerande’, i *Festskrift till Stefan Lindskog*, s. 429, Munukka, ’Rättsmissbruk. En rättsfigur under framväxt’, i *Stockholm Centre for Commercial Law, Årsbok I*, s. 139–141, Se även Truyen, F., *Aksjonaerens myndighetsmissbruk — en studie av asl./asal. § 5–21 og uskrevne misbruksprinsipper*, Cappelen Akademisk Forlag 2005, s. 65 och Evald, J., *Retsmisbrug i formueretten*, Jurist- og Økonomforbundet 2001, s. 322 f.

vägande skäl talar för att det i svensk aktiebolagsrätt finns en rättsprincip innebärande ett förbud mot majoritetsmissbruk, en princip som alltså kan tillämpas vid sidan av de lagbestämmelser i aktiebolagslagen (2005:551, ”ABL”) som kan tillämpas vid majoritetsmissbruk.

I denna Del II av vår artikelserie om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten undersöks minoritetsmissbruk.⁶ Framför allt belyser vi hur minoritetsmissbruk förhåller sig till en kontraktuell lojalitetsplikt samt om det i svensk rätt finns en rättsprincip innebärande ett förbud mot minoritetsmissbruk. I artikeln uppmärksammar vi särskilt den förhållandevis nya bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL om aktieägares skyldighet att i vissa fall ersätta kostnader för särskild granskning. Enligt huvudregeln ska den särskilda granskarens arvode betalas av det granskade bolaget, men om någon del av den särskilda granskningen har varit uppenbart obehövlig kan den aktieägare som begärt granskningen bli ersättningskyldig till bolaget för arvodet i denna del, förutsatt att aktieägaren insett detta. Undantaget gäller dock endast privata aktiebolag. Förutom att bestämmelsen och dess innebörd, samt kopplingen till principen om rättsmissbruk diskuteras och analyseras, förs en diskussion angående huruvida bestämmelsen om kostnadsansvar kan tillämpas analogt i andra fall än vid särskild granskning.

Minoritetsmissbruk torde främst aktualiseras i fåmansbolag, särskilt ägarledda aktiebolag.⁷ I sådana bolag har nämligen varje aktieägare typiskt sett en aktiv roll och ett inflytande i verksamheten och det är inte ovanligt att osämja uppstår mellan aktieägarna.⁸ Mot bakgrund härav, samt med beaktande av att bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL endast gäller privata aktiebolag, är ägarledda bolag och kontraktuella aspekter i fokus i denna artikel. Diskussionen är dock inte uteslutande aktuell för ägarledda aktiebolag utan vissa frågor träffar även bolag med spritt ägande. En sådan fråga avser de så kallade ”löshästarnas” ageranden i sådana tvångsinlösenförfaranden som inleds efter ett offentligt uppköpserbjudande.⁹

Med minoritetsmissbruk avses i denna artikel bland annat situationen att en aktieägare på ett otillbörligt sätt eller i ett otillbörligt syfte

⁶ Minoritetsmissbruk har behandlats sparsamt i svensk rätt. För en något mer utförlig studie se dock Beyer, C. och Båvestam, U., ’Är minoritetsskyddet befogat — finns det risk för minoritetsmissbruk?’, i Svernlöv, C. (red.) *Aktiebolagslagens minoritetsskydd*, Stockholm Centre for Commercial Law skriftserie 7, Iustus Förlag 2008, s. 11–47.

⁷ Se t.ex. Ds 2015:25 s. 54.

⁸ Se Ds 2015:25 s. 40 och 54 och t.ex. Almlöf, H., ’Empowering minority shareholders’, i Birkmose, H.S., m.fl. (red.) *Instruments of EU Corporate Governance: Effecting Changes in the Management of Companies in a Changing World*, Kluwer Law International 2022, s. 239–260, på s. 242–244. För en definition av ägarledda aktiebolag se Almlöf, H., *Bolagsorganens reglering och dess ändamålsenlighet — en aktiebolagsrättslig studie om ägarledda aktiebolag*, Jure 2014, s. 38–55.

⁹ Problemet diskuteras av bl.a. Båvestam, U., ’Minoritetsaktieägares anspråk på ersättning i tvångsinlösenförfarande’, i Gilson, R. J., m.fl. (red.) *Festskrift till Rolf Skog*, Norstedts Juridik 2021, s. 271–291.

utövar sina aktiva minoritetsrättigheter,¹⁰ såsom att begära att en bolagsstämma sammankallas eller att särskild granskare utses för ett ändamål som inte omfattas av regelns skyddssyfte. I en studie av Almlöf om insynsrätten i aktiebolag med högst tio aktieägare enligt 7 kap. 36 § ABL intervjuades juridiska rådgivare som varit med om tvister eller andra konflikter där insynsrätten spelat en betydande roll.¹¹ Av studien framgår att insynsrätten emellanåt används i ett större konfliktinfiltrerat spel mellan majoritets- och minoritetsaktieägare. Offensiver från minoritetsaktieägare kan exempelvis bestå i att återkommande och systematiskt begära rätt till insyn, utnyttja sin frågerätt vid bolagsstämma, begära extra bolagsstämma eller klandra bolagsstämmebeslut.¹² En del av de intervjuade rådgivarna talar om minoritetsmissbruk och att minoritetens syfte är att till slut göra sig så obekvämt och kostsam att majoriteten lägger ett bud på minoritetens aktier. Att en minoritetsaktieägares handlande vid begäran om särskild granskning ytterst kan handla om en önskan att aveckla sitt ägande nämns även i utredningen från 2015.

Om särskilda granskare utses vid upprepade tillfällen utan att det finns sakliga skäl för det, kan enligt de kritiska rösterna bolagets verksamhet bli lidande eller rentav i praktiken lamslås av minoritetsaktieägarna, vars agerande i realiteten ytterst kan syfta till att aveckla sitt ägande i bolaget.¹³

Ett liknande uttalande om syftet med nyttjandet av minoritetsrättigheter nämns av Conac:

Although most abuses are perpetrated by majority shareholders against minority shareholders, there are also cases of minority shareholders abusing their rights in order to extract money from the company or the other shareholders by making claims or demands that, due to their nuisance cost, are easier to pay than to incur the additional expenses necessary to address them.¹⁴

Minoritetsmissbruk kan också föreligga om aktieägaren använder sina passiva minoritetsskyddsregler för ett otillbörligt syfte, till exempel om minoritetsaktieägaren utnyttjar sin rösträtt (vetorrätt) i syfte att till-

¹⁰ Aktiebolagslagens minoritetsskyddsregler kan systematiseras på olika sätt. I denna artikel begagnar vi oss av uppdelningen aktiva minoritetsrättigheter och passiva minoritetsskyddsregler enligt Nials systematik, se Nial, H., *Minoritetsskydd i aktiebolag*, SvJT 1941 s. 702–720, på s. 707 f. Se motsvarande hos Fleischer, H. 'Shareholder Conflicts in Closed Corporations', i Bachmann, G. m.fl. (red.) *Regulating the Closed Corporation*, De Gruyter 2013, s. 28–82 på s. 71 f.

¹¹ Almlöf, H. 'Insynsrätt i ägarledda aktiebolag', i Karlsson-Tuula, M., m.fl., (red.) *Festskrift till Rolf Dotevall*, Juristförlaget i Lund 2021, s. 12–36.

¹² Majoritetsaktieägares motoffensiver behandlas också i artikeln, se Almlöf, 'Insynsrätt i ägarledda aktiebolag', i *Festskrift till Rolf Dotevall*, s. 27–34.

¹³ Ds 2015:25, s. 40. Se även Eklund, K. och Stattin, D., *Aktiebolagsrätt och aktiemarknadsrätt*, 3 uppl. Iustus 2021, s. 205.

¹⁴ Conac, P-H., 'The Shareholders' Duty Not to Abuse Rights', i Birkmose, H.S., (red.) *Shareholders' Duties*, European Company Law Series Volume 12, Wolters Kluwer 2017, s. 363–376, på s. 365.

skansa sig en förmån till nackdel för bolaget eller majoriteten.¹⁵ Passiva minoritetsskyddsregler innebär således att en minoritet av viss storlek har rätt att hindra vissa beslut eller åtgärder, medan aktiva minoritetsrättigheter ger minoriteten rätt att ingripa aktivt i bolagets angelägenheter och genomdriva vissa beslut eller åtgärder.¹⁶ Rättigheterna kan föreligga antingen på grund av lag eller avtal, inklusive bolagsordningen.

Artikeln inleds under avsnitt 2 med en internationell utblick. Därefter följer i avsnitt 3 en undersökning av svensk rätt. I avsnitt 3.1 diskuteras den kontraktuella aspekten i ägarledda bolag samt innebörden av aktieägares lojalitetsplikt och dess förhållande till minoritetsmissbruk. Härfter analyseras i avsnitt 3.2 bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL och under avsnitt 3.3 diskuteras sedan andra bestämmelser i aktiebolagslagen, vilka kan tillämpas vid eller syftar till att förhindra minoritetsmissbruk. I avsnitt 4 förs en diskussion och analys av frågan om det i svensk rätt finns en allmän princip innebärande ett förbud mot minoritetsmissbruk. Vidare diskuteras kort om bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL bör kunna tillämpas analogt på liknande fall. Artikeln avslutas med sammanfattande kommentarer i avsnitt 5.

2 Internationell utblick

I *tysk rätt* är det väl etablerat att inte bara en majoritetsaktieägare¹⁷, utan även minoritetsaktieägare har en lojalitetsplikt gentemot bolaget och andra aktieägare.¹⁸ Lojalitetsplikten för minoritetsaktieägare fastställdes i det så kallade Girmes-målet.¹⁹ I det målet hade en minoritet blockerat ett bolagsstämmobeslut med följd att en rekonstruktionsplan som hade upprättats i samråd med kreditgivare inte kunde genomföras, vilket ledde till att bolaget försattes i konkurs. Minoritetsaktieägarna ådömdes skadeståndsskyldighet gentemot andra aktieägare,

¹⁵ Se t.ex. Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 443 f., Werlauff, E., *Selskabsmasken: lojalitetspligt og generalklausul i selskabsretten*, GAD 1991, s. 325 och Johansson, S., *Bolagsstämman*, Juristförlaget 1990, s. 125 f.

¹⁶ Det bör noteras att gränstragningen mellan aktiva minoritetsrättigheter och passiva minoritetsskyddsregler inte är exakt och i litteraturen förekommer även andra begrepp, se t.ex. Beyer och Bävestam, 'Är minoritetsskyddet befogat — finns det risk för minoritetsmissbruk?' i *Aktiebolagslagens minoritetsskydd*, s. 13 f. och Johansson, S., *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, 13 uppl. Norstedts Juridik 2022, s. 224. Ett helt annat sätt att kategorisera skyddsreglerna finns i Armour, J. m.fl., 'Agency Problems and Legal Strategies', i Kraakman, R. m.fl. (red.) *The Anatomy of Corporate Law: a comparative and functional approach*, Oxford University Press 2017, s. 29–48, på s. 31 f. och i liknande stil Sandström, T., *Svensk aktiebolagsrätt*, 7 uppl. Norstedts Juridik 2020, s. 204 f.

¹⁷ Se t.ex. BGHZ 103,184, NJW 1988.1579 "Linotype".

¹⁸ Se BGHZ 129, 136, NJW 1995.1739 "Girmes", BGHZ 65,15, Cahn, A., 'The Shareholders' Fiduciary Duty in German Company Law', i Birkmose, H.S., (red.) *Shareholder Duties*, European Company Law Series, Volume 12, Wolters Kluwer 2017, s. 347–361, på s. 354, och Fleischer, H., 'Comparative Corporate Governance in Closely held Corporations', i Gordon, J., och Ringe, W.-G., (red.) *The Oxford Handbook of Corporate Law and Governance*, Oxford University Press 2020, s. 679–718, på s. 708.

¹⁹ BGHZ 129, 136, NJW 1995.1739.

vars aktier hade blivit värdelösa till följd av konkursen. I ett annat rättsfall ansågs minoriteten ha missbrukat sin makt att klandra ett emissionsbeslut, vilket medförde skada. I domen bekräftas att det föreligger en skadeståndssanktionerad lojalitetsplikt för minoritetsaktieägare, innebärande att minoriteten inte får missbruka sin makt till skada för bolaget eller majoriteten.²⁰

Lojalitetsplikten motiveras i tysk rätt av det inflytande minoriteten kan utöva över andra delägares ekonomiska ställning, trots det ofta begränsade aktieinnehavet och ekonomiska intresset.²¹ Lojalitetsplikten för minoritetsaktieägare är därmed inte beroende av något mer omfattande samarbete mellan parterna.²² Ett personligt engagemang och samarbete förstärker dock lojalitetsplikten.²³ I linje härmed är lojalitetsplikten ofta mer omfattande i ett *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* än i ett *Aktiengesellschaft*, även om den närmare innebörden är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet.²⁴ Lojalitetsplikten sanktioneras bland annat genom att röster som har utövats i strid mot plikten är ogiltiga,²⁵ stämmobeslut kan upphävas efter klander²⁶ och skadeståndsansvar kan aktualiseras.²⁷

Minoritetsmissbruk kan också föranleda att enskilda aktieägare utesluts från ägarkretsen.²⁸ I tysk rätt erkänns en allmän princip av innebörd att ett *Gesellschaft mit beschränkter Haftung* har rätt att lösa in en delägars andelar 'aus wichtigem Grund', det vill säga om viktig grund föreligger.²⁹ Samma princip kan även berättiga en aktieägare att kräva att bli utköpt ur företaget.³⁰ Om den viktiga grunden enbart eller till övervägande del är hänförlig till den ena parten, måste denna kunna uteslutas så att övriga delägare kan fortsätta att driva verksam-

²⁰ OLG Frankfurt, dom 13.01.2009 - 5 U 183/07.

²¹ Se Cahn/v. Spannenberg, *BeckOnline Grosskommentar*, C.H.BECK 2023, AktG § 53 a, Rn 43–45.

²² Se Cahn/v. Spannenberg, *BeckOnline Grosskommentar*, AktG § 53 a, Rn 45.

²³ Se Cahn/v. Spannenberg, *BeckOnline Grosskommentar*, AktG § 53 a, Rn 45–47.

²⁴ Se t.ex. Schmidt/Nachywey, *Becksche's Handbuch der GmbH*, Prinz. U. och Winkeljohann, N., 6 uppl. C.H.BECK 2021, § 3, Rn 22–31.

²⁵ Se Drescher, I., Henssler/Strohn, *Gesellschaftsrecht*, 5 uppl. C.H.BECK 2021, AktG § 243, Rn 22, Koch, J., *Hüffer/Koch Aktiengesetz*, C.H. BECK 17 uppl. 2023, § 53 a Rn 21a och Maul, S., Müller/Rödder, *Beck'sches Handbuch der AG*, § 4 Rn 85, Fleischer, 'Shareholder Conflicts in Closed Corporations', i *Regulating the Closed Corporation*, s. 72 f.

²⁶ Se t.ex. Drescher, Henssler/Strohn, *Gesellschaftsrecht*, AktG § 243, Rn 22. Se vidare angående lojalitetsplikt vid utövande av rösträtt OLG Köln, NZG 2021,1217, som rörde ett stämmobeslut om likvidation.

²⁷ Se t.ex. Maul, Müller/Rödder, *Beck'sches Handbuch der AG*, § 4, Rn 85, Schmidt/Nachywey, *Becksche's Handbuch der GmbH*, § 3, Rn 35.

²⁸ Se för en komparativ överblick Fleischer, 'Shareholder Conflicts in Closed Corporations', i *Regulating the Closed Corporation*, s. 73–75.

²⁹ Se Wicke, H., *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG)*, 4 uppl. C.H. Beck 2020, Anh. § 34: Austritt und Ausschließung eines Gesellschafters, Rn 10, Altmeppen, H. och Roth, G., *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG*, C.H.BECK, 10 uppl. 2021, § 60 Rn 80.

³⁰ Se t.ex. OLG Köln, NZG 1999, 1222. En komparativ översikt av olika inlösenbestämmelser återfinns i Almlöf, 'Empowering minority shareholders', i *Instruments of EU Corporate Governance*, s. 239–260. Jfr 2 kap. 25 § lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag.

heten.³¹ Inlösen av aktier vid viktig grund ska ske endast i undantagsfall och ses som en sista utväg vid ett havererat samarbete, dock alltid som en mindre allvarlig åtgärd än att bolaget tvingas till likvidation.³² Exempel på viktig grund är att en aktieägare på ett allvarligt sätt har brutit mot lojalitetsplikten, eller handlat chikanöst, eller att ett fortsatt samarbete av annan anledning framstår som omöjligt eller outhärdligt.³³

I *amerikansk rätt* anses aktieägare i så kallade *close corporations* ha en lojalitetsplikt.³⁴ I rättsfallet *Meinhard v. Salmon*³⁵ ansågs delägare i ett *joint venture*, i likhet med vad som gäller för delägare i ett *partnership* ha en omfattande lojalitetsplikt. I rättsfallet *Donahue v. Rodd Electrotipe Co*³⁶ bekräftades att det inte råder någon större skillnad mellan lojalitetsplikten för delägare i ett *partnership* och lojalitetsplikten för delägare i ett *close corporation*. Standarden ansågs motsvara ”outmost good faith and loyalty”. I fallet konstaterades också att delägare av ett *close corporation* ”may not act out of avarice, expediency or self-interest in derogation of their duty of loyalty to the other stockholders and to the corporation.”³⁷

Minoritetsaktieägarers lojalitetsplikt berördes i rättsfallet *Smith v. Atlantic Properties, Inc.*³⁸ I fallet hade vetorätt reglerats i bolagsordningen på så sätt att det krävdes en majoritet om 80 procent för beslut om vinstutdelning. En minoritetsaktieägare utnyttjade sin vetorätt och röstade vid upprepade tillfällen mot ett förslag om vinstutdelning, vilket medförde skada för övriga aktieägare, bestående i bland annat vissa negativa skatteeffekter. Domstolen ålade, med hänvisning till *Donahue v. Rodd Electrotipe Co*, minoritetsaktieägaren skadeståndsskyldighet gentemot övriga delägare på den grunden att denne brutit mot sin lojalitetsplikt. Det framhölls att i de fall en minoritetsaktieägare har vetorätt, skiftar kontrollen från majoriteten till minoriteten, samt att en

³¹ Se Altmeyen och Roth, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG, § 60 Rn 79.

³² Se Wicke, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG), Anh. § 34: Austritt und Ausschließung eines Gesellschafters, Rn 12.

³³ Se Altmeyen och Roth, Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung - GmbHG, § 60 Rn 80 och Strohn, Münchener Kommentar zum GmbHG, § 34, Rn 49–51.

³⁴ Se bl.a. *Medtronic, Inc. v. ConvaCare, Inc.*, 17 F.3d 252 (CA8 1994), *Rexford Rand Corp. v. Ancel*, 58 F.3d 1215 (CA7 1995), *Slattery v. Bower*, 924 F.2d 6 (CA1 1991), *Regan v. Natural Resources Group, Inc.*, 345 F Supp 2d 1000 (D Minn 2004), *Morton v. Bank America, Inc.*, 812 F Supp 1062 (CD Cal 1993), *Cafcas v. DeHaan och Richter, P.C.*, 699 F Supp 679 (ND Ill 1988). Se även Palmiter, A. och Partnoy, F., *Corporations — A Contemporary Approach*, 2 uppl. West Academic Publishing 2014, s. 946–949 och Anabtawi, I. och Stout, L. A., *Fiduciary Duties for Activist Shareholders*, (2008), Cornell Law Faculty Publications. Paper 718, s. 1255–1308, på s. 1271 f. Jfr *Miles, Inc. v. Scripps Clinic & Research Foundation*, 810 F Supp 1091 (SD Cal 1993).

³⁵ *Meinhard v. Salmon*, 249 N. Y. 458, (1928).

³⁶ 367 Mass 578, 586–597, 328, N.E.2d 505 (1975).

³⁷ Se domen s. 593. Se även Fleischer, ‘Comparative Corporate Governance in Closely held Corporations’, i *The Oxford Handbook of Corporate Law and Governance*, s. 713.

³⁸ 12 Mass.App.Ct. 201, 422 N.E.2d 798 (1981).

avvägning måste göras mellan de affärsmässiga syften som kan motivera ett visst agerande från en aktieägares sida och motpartens behov av skydd.³⁹

I *norsk rätt* finns det särskilda lagbestämmelser om inlösen av aktier i § 4–24 och § 4–25 samt § 16–19 lov om aksjeselskaper (aksjeloven)⁴⁰, vilka kan tillämpas även vid minoritetsmissbruk.⁴¹ Dessa bestämmelser kan sägas ge uttryck för att en aktieägare inte får missbruka sin rätt till skada för bolaget eller övriga aktieägare. Härutöver kan enligt Truyen allmänna principer om rättsmissbruk tillämpas för att fånga upp minoritetsmissbruk.⁴² Truyen framhåller att i den mån man kan se bolaget som ett långvarigt samarbetsförhållande åligger det varje part att bidra till bolagets verksamhetsändamål och syfte, vilket medför en lojalitetsplikt för aktieägare. Således har i vart fall delägare i personbolagsliknande aktiebolag typiskt sett en ömsesidig lojalitetsplikt.⁴³

I sin avhandling ger Truyen exempel på ageranden som kan utgöra minoritetsmissbruk. Om minoritetsaktieägares begäran att få bolagsstämman sammankallad bär chikanösa drag eller på annat sätt är uppenbarligen utan saklig grund bör styrelsen ha rätt att ignorera begäran med stöd av en allmän princip om rättsmissbruk.⁴⁴ Även ett otillbörligt utövande av passiva skyddsregler, det vill säga rätten att rösta nej och därigenom blockera ett stämmobeslut, kan enligt Truyen utgöra missbruk. Som exempel nämns att minoriteten motsätter sig ett beslut om minskning av aktiekapitalet i ett bolag med befarad eller konstaterad kapitalbrist, vilket kan leda till likvidationsplikt. En aktieägare med minoritetspost i företaget som samtidigt bedriver konkurrerande verksamhet kan därtill uppnå fördelar genom att blockera stämmobeslutet.⁴⁵ Truyen konkluderar att om minoritetens blockad av till exempel en bolagsordningsändring medför konkurs eller tvångslikvidation torde gränsen till missbruk ha passerats.⁴⁶ Däremot har exempelvis domstolen vid utnämning av minoritetsrevisor att ta hänsyn till om begäran är rimligt grundad.⁴⁷ På så sätt kan en myndighet utgöra ett filter för missbruk av minoritetsrättigheten.

³⁹ Se angående detta fall Palmiter och Partnoy, *Corporations — A Contemporary Approach*, s. 946–949.

⁴⁰ LOV-1997-06-13-44.

⁴¹ Se vidare Östberg och Almlöf, *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SvJT 2024 s. 83, avsnitt 3.3.

⁴² Se Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 445.

⁴³ Se Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 445 och s. 454.

⁴⁴ Se Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 457.

⁴⁵ Se Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 446–449.

⁴⁶ Däremot torde inte blockering av bolagsordningsändring av verksamhetsföremålet eller ett icke-ekonomiskt syfte kunna leda till samma slutsats, se Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 453.

⁴⁷ Se Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 457 f. Jfr Werlauff, *Selskabsmasken*, s. 330 som menar att rätten till minoritetsrevisor inte kan missbrukas. Kommentaren tar dock sikte på möjligheten att få tillgång till information via minoritetsrevisorn. Institutet bör rimligen kunna missbrukas enbart i syfte att ådra bolaget onödiga kostnader, vilket främst belastar majoriteten.

Enligt Buskerud Christoffersen kan bland annat rättsmissbruk (av majoritet eller minoritet) utgöra ett brott mot aktieägares lojalitetsplikt.⁴⁸ Enligt henne grundas lojalitetsplikten för aktieägare på det avtalsförhållande som råder mellan aktieägaren och bolaget genom teckningen av aktier och bolagsordningen och hon utvecklar förhållandevis ingående innebörden av lojalitetsplikten.⁴⁹ Denna innefattar enligt henne bland annat en skyldighet att bidra till att bolagsstämmans beslut är förenliga med lag, bolagsordningen och allmänna principer.⁵⁰

Helt kort kan även nämnas att i *engelsk rätt* kan institutet *unfair prejudice* i Section 994 UK Companies Act 2006 åberopas vid missbruk från minoritetens sida under vissa förutsättningar.⁵¹ I *fransk rätt* har majoriteten främst åberopat principen om rättsmissbruk, *abus de minorité*, när minoriteten har missbrukat rätten till skada för majoriteten.⁵² Intressant att notera är också att det för ett decennium sedan lades fram ett förslag om att den europeiska bolagsrätten skulle tillföras generella regler om majoritets- respektive minoritetsmissbruk, med inspiration från franskans *abus de majorité* och *abus de minorité*.⁵³ Förslaget togs dock inte vidare av kommissionen.⁵⁴

Sammanfattningsvis visar den internationella utblicken att flera rättsordningar har regler för att stävja och angripa minoritetsmissbruk, även om grunderna härför skiftar. I tysk rätt talas uttryckligen om en lojalitetsplikt för minoritetsaktieägare och i norsk rätt anses förbudet ha kopplingar till lojalitetsplikten för aktieägare respektive principen om rättsmissbruk. Sistnämnda princip kan även tillämpas i fransk rätt vid minoritetsmissbruk. I amerikansk rätt är det främst aktieägare i *close corporations* som har en sträng, kontraktuellt grundad lojalitetsplikt, och i de fall minoritetsaktieägare har en maktposition, exempelvis till följd av vetorätt, får denna inte missbrukas till skada för majoriteten.⁵⁵ Detta leder oss över till frågan om vad som i svensk rätt gäller för minoritetsmissbruk.

⁴⁸ Se t.ex. Buskerud Christoffersen, M., *Aksjeeiers lojalitetsplikt: samspillet mellom aksjeselskapsretten og den alminnelige formueretten*, Gyldendal 2019, särskilt s. 285–290.

⁴⁹ Se t.ex. Buskerud Christoffersen, *Aksjeeiers lojalitetsplikt*, s. 138. I bokens kapitel 5 redogörs för ett antal olika lojalitetsförpliktelser som, beroende på omständigheterna i det enskilda fallet, kan följa av lojalitetsplikten.

⁵⁰ Se Buskerud Christoffersen, *Aksjeeiers lojalitetsplikt*, s. 138.

⁵¹ Se t.ex. Davies, P. L. m.fl., *Gower Principles of Modern Company Law*, 11 uppl. Thomson Reuters 2021, s. 536 samt *Re Baltic Real Estate Ltd* [1992] BCC 629, *Parkinson v Eurofinance Group Ltd* [2001] 1BCLC 720 och *McMonagle v Harvey* [2021] EWHC 1374.

⁵² Se Fleischer, 'Comparative Corporate Governance in Closely held Corporations', i *The Oxford Handbook of Corporate Law and Governance*, s. 712 f.

⁵³ Förslaget återfinns här https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/juri/dv/pe462463_/pe462463_en.pdf, tillgängligt 2024-02-05.

⁵⁴ Se Conac, 'The Shareholders' Duty Not to Abuse Rights', i *Shareholder' Duties*, s. 365.

⁵⁵ *Smith v. Atlantic Properties, Inc.* 12 Mass.App.Ct. 201, 422 N.E.2d 798 (1981).

3 Minoritetsmissbruk i svensk rätt

3.1 Den kontraktuell grundade lojalitetsplikten

Parter i ett avtalsförhållande har normalt en lojalitetsplikt i förhållande till motparten, vilket bland annat innebär att en avtalad rättighet inte får utövas på ett otillbörligt sätt.⁵⁶ I det så kallade ”Omsättningsmålet”, NJA 2021 s. 943, som rörde lojalitetsplikt mellan parter i ett aktieöverlåtelseavtal, uttalade Högsta domstolen följande i fråga om lojalitetsplikten:

Avtalsförhållandet innebär mot bakgrund av det anförda att en part med omsorg, dvs. efter bästa förmåga, ska respektera även de intressen som motparten har till följd av avtalet. Vilka krav som kan ställas på en parts lojalitet måste avgöras efter en helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. [...]

I lojalitetsplikten ligger ett krav på att parterna måste verka för att avtalet genomförs i enlighet med dess villkor. Utgångspunkten är att en part då måste avhålla sig från att vidta handlingar som medför risk för att motparten drabbas av skada. Särskilt gäller detta i situationer där en part har ett rättsligt, kunskapsmässigt eller ekonomiskt övertag. Detta hindrar inte att det i vissa situationer får godtas att en part vidtar för parten ekonomiskt rationella dispositioner, även om det kan få vissa negativa effekter för motparten.⁵⁷

Den allmänna uppfattningen i svensk rätt är att aktieägare generellt sett inte har någon lojalitetsplikt gentemot bolaget.⁵⁸ Däremot står det klart att styrelsens ledamöter och den verkställande direktören har en lojalitetsplikt.⁵⁹ Aktieägare som enbart äger en mindre andel aktier i bolag med en spridd ägarkrets, och som inte arbetar i detta bolag eller på annat sätt främjar dess verksamhet, saknar ofta inflytande. Det finns därför ingen rättslig grund och inte heller några ändamålsenliga argument som talar för att ålägga sådana aktieägare en mer omfattande lojalitetsplikt.⁶⁰ Som diskuterats i Del I av denna artikelserie kan det dock argumenteras för att bundenheten till bolagsordningen och

⁵⁶ Se t.ex. NJA 2017 s. 203, NJA 2017 s. 1195, NJA 2021 s. 943, NJA 2022 s. 3, Holm, A., *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten — en allmän rättsprincip*, Linköpings universitet 2004, s. 2 och Munukka, J., *Kontraktuell lojalitetsplikt*, Jure 2007, s. 102.

⁵⁷ NJA 2021 s. 943, p. 15–16.

⁵⁸ Se bl.a. Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, s. 312 f., Holm, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten — en allmän rättsprincip*, s. 151–153, Nial, H., *Om aktiebolag*, 2 uppl. Norstedts 1947, s. 96. Se även Lindskog, S., *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 1 kap., 1:0, punkten 4.4.2, noten 142. Lindskog framhåller att omständigheterna i ett enskilt fall visserligen kan vara sådana att en lojalitetsplikt ändå föreligger och nämner att det då bör röra sig om ägarledda bolag.

⁵⁹ Se t.ex. NJA 2013 s. 117, NJA 2016 s. 962 och Östberg, J. *Styrelseledamöters lojalitetsplikt: särskilt om förbudet att utnyttja affärsmöjligheter*, Jure 2016, s. 24.

⁶⁰ En lojalitetsplikt innebär vissa begränsningar för den part som omfattas av den, till exempel i form av viss konkurrensbegränsning. I den mån en aktieägare saknar inflytande över och insyn i verksamheten är risken för skada på grund av intressekonflikter begränsad och det kan då inte vara motiverat ur ett samhällsekonomiskt perspektiv att begränsa en sådan aktieägares förehavanden på olika sätt.

vinstsyftet grundar en viss, begränsad lojalitetsplikt.⁶¹ En mer omfattande lojalitetsplikt kan dock föreligga i främst ägarledda aktiebolag,⁶² något som bekräftades av Högsta domstolen *obiter dictum* i rättsfallet NJA 2017 s. 981, där det uttalades: ”samarbetet inom ett bolag kan ställa krav på viss ömsesidig lojalitet och att det därför kan ankomma på aktieägare att gemensamt verka för att lösa konflikter dem emellan.”⁶³ Lojalitetsplikten kan ha sin grund i ett rent kontraktuellt förhållande, men den kan också ha en associationsrättslig grund enligt vad som utvecklas i det följande.

Aktieägare i ägarledda bolag har många gånger ingått ett aktieägaravtal och parter i ett sådant avtal har en lojalitetsplikt gentemot varandra liksom parter i andra avtalsförhållanden.⁶⁴ Aktieägaravtalet är vanligen skriftligt, vilket naturligtvis är att föredra ur bevissynpunkt, men inget hindrar att det ingås muntligen eller genom konkludent handlande.⁶⁵ Det ska här framhållas att det i själva verket torde vara mer regel än undantag att blivande aktieägare, eller som det ibland kallas partners, i vart fall muntligen kommer överens i vissa grundläggande frågor i samband med att de bildar ett bolag. Det kan exempelvis röra frågor som *att* parterna ska arbeta i bolaget i viss utsträckning, *att* eventuell vinst ska konsolideras i bolaget under viss tid *eller att* parterna ska verka för att en exit kan ske, till exempel genom en börsnotering, inom ett förbestämt antal år. En sådan överenskommelse utgör ett aktieägaravtal, om än ett muntligt sådant. Aktieägare kan således ha en lojalitets-

⁶¹ Se Östberg och Almlöf, *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SvJT 2024 s. 83, avsnitt 3.1.

⁶² Det kan också tänkas att en grupp aktieägare samarbetar i viss omfattning inom ramen för ett noterat bolag, vilket kan grunda en kontraktuell lojalitetsplikt.

⁶³ Se NJA 2017 s. 981, p. 23. Se även Engsig Sørensen, K., ‘Duty of loyalty for shareholders — a possible remedy for conflicts in SMEs?’, i Neville, M. och Engsig Sørensen, K. (red.) *Company Law and SMEs*, Thomson Reuters 2010, s. 127–170, på s. 139–145. Lindskog framhåller som nämnts att aktieägare som utgångspunkt inte har någon lojalitetsplikt, men att omständigheterna i ett enskilt fall kan vara sådana att en lojalitetsplikt ändå föreligger och nämner att det då bör röra sig om fåmansbolag, se Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 1 kap., 1:0, punkten 4.4.2. Han framhåller att för handelsbolag och enkla bolag skiljer sig situationen från vad som gäller för t.ex. aktiebolag, då bolagsmännen har en bidragsplikt och ett avtal som utgör fundamentet för handelsbolaget. Av störst betydelse är dock enligt hans mening den förtroendeställning som en bolagsman har, då denne har särförvaltningsrätt. Huruvida lojalitetsplikten ska ses som ett utflöde av den allmänna avtalsrättsliga lojalitetsplikten eller som ett element i bidragsplikten låter han vara osagt.

⁶⁴ Se t.ex. NJA 2021 s. 943, Östberg, J., *Om aktieägarers lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 265–303, på s. 293 f. och Engsig Sørensen, ‘Duty of loyalty for shareholders — a possible remedy for conflicts in SMEs?’, i *Company Law and SMEs*, s. 139–145. Det ska framhållas att även en grupp aktieägare som har ingått ett aktieägaravtal rörande ägandet i ett noterat aktiebolag kan ha en lojalitetsplikt mot varandra (och indirekt bolaget) på denna grund.

⁶⁵ Se t.ex. Arvidsson, N., *Aktieägaravtal — särskilt om besluts- och överlåtelsebindningar*, Thomson Reuters 2010, s. 67.

plikt till följd av ett ingånget aktieägaravtal (muntligt, skriftligt eller konkludent).⁶⁶

En kontraktuellt grundad lojalitetsplikt kan emellertid också föreligga i de fall ägarna i praktiken samarbetar eller samverkar inom ramen för aktiebolaget och på olika sätt bidrar till dess verksamhet.⁶⁷ Enligt bland annat tysk rätt anses som framgår av avsnitt 2 ovan minoritetsaktieägare i alla bolag ha en lojalitetsplikt, men ett personligt och omfattande samarbete mellan parterna förstärker denna plikt. Ett nära samarbete rörande utvecklingen och förvaltningen av ett aktiebolag medför att personerna i praktiken är av stor betydelse för bolagets framgång. Många gånger utgör också engagemanget i bolaget den enda inkomstkällan. I sådana bolag förutsätter samarbetet således ett stort mått av förtroende, i likhet med vad som är fallet i personbolag.⁶⁸ Samarbetet grundar normalt en kontraktuell relation och en därmed följande lojalitetsplikt.⁶⁹ Ett sådant samarbete mellan ägarna kan förstås ses som ett konkludent aktieägaravtal. Det centrala är dock inte vilken typ av avtal som anses föreligga, utan att ett nära samarbete skapar en kontraktuell relation, som i sin tur grundar en lojalitetsplikt. I det följande behandlar vi denna grund som en från aktieägaravtalet separat, kontraktuell grund.

Enligt den härskande uppfattningen i svensk doktrin kan aktieägaravtal och andra samarbetsavtal utgöra enkla bolag.⁷⁰ Enligt vår mening talar övervägande skäl för att denna uppfattning är korrekt. Ett enkelt bolag anses bildat om två eller flera personer har (i) kommit överens om (ii) att samverka (iii) för ett gemensamt ändamål.⁷¹ Om personer som avser att bilda (eller har bildat) ett aktiebolag sålunda kommer överens om att samverka på ett visst sätt, till exempel genom att arbeta i bolaget i viss omfattning eller rösta på visst sätt, för det

⁶⁶ Se t.ex. Östberg, *Om aktieägares lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 293 f. och Engsig Sørensen, 'Duty of loyalty for shareholders — a possible remedy for conflicts in SMEs?', i *Company Law and SMEs*, s. 140–145.

⁶⁷ Se Holm, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten*, s. 153, Östberg, *Om aktieägares lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 294 f., Engsig Sørensen, 'Duty of loyalty for shareholders — a possible remedy for conflicts in SMEs?', i *Company Law and SMEs*, s. 138 och Werlauff, *Selskabsmasken*, s. 328 f. Se även Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 1 kap., 1:0, punkten 4.4.2, noten 142.

⁶⁸ Se vidare Östberg, *Om aktieägares lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 291–293.

⁶⁹ Såväl Truyen som Buskerud Christoffersen synes också argumentera på detta sätt angående norsk rätt, se avsnitt 2 ovan.

⁷⁰ Se t.ex. Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 4 kap., 4:0, punkten 3.3.2; Nial, H. m.fl., *Om handelsbolag och enkla bolag*, 5 uppl. Norstedts Juridik 2022, s. 344, Nial i rättsutlåtandet i NJA 1942 s. 627, Kansmark, J. och Roos, C. M., *Aktieägaravtal. En kortfattad handbok*, 2 uppl. Norstedts juridik 1994, s. 35, Dotevall, R., *Samarbete i bolag: om personbolag*, 3 uppl., Norstedts Juridik 2015, s. 126 och Stattin, D. och Svernlöv, C., *Introduktion till aktieägaravtal*, 2 uppl., Norstedts Juridik 2013, s. 23–26. Ramberg är av en annan uppfattning, se Ramberg, C. (under medverkan av Ramberg, R.), *Aktieägaravtal i praktiken*, Stockholm 2011, s. 24.

⁷¹ Se 1 kap. 3 § HBL och t.ex. NJA 2012 s. 377, RH 2019:4 och Dotevall, *Samarbete i bolag*, s. 123. I Svea hovrätts dom den 10 juni 2015 i mål T 6671-14 konstaterade hovrätten att ett enkelt bolag kan ingås muntligen, se domen s. 3.

gemensamma ändamålet att bolaget exempelvis långsiktigt ska ge löpande avkastning till ägarna eller börsnoteras inom en femårsperiod, torde dessa rekvisit vara uppfyllda. Det centrala är att ett gemensamt ändamål och någon form av bidragsplikt kan urskiljas. Detta medför att det kan vara svårare att visa att ett enkelt bolag föreligger om den kontraktuella relationen grundas enbart på ett oregrerat men nära samarbete.

Av Högsta domstolens praxis framgår att delägare i enkla bolag har en lojalitetsplikt.⁷² Aktieägare som har ingått ett aktieägaravtal, skriftligen, muntligen eller konkludent, eller som samarbetar nära med ett gemensamt mål, kan således ha en associationsrättsligt grundad lojalitetsplikt gentemot det enkla bolaget (det vill säga gentemot varandra)⁷³, och därmed indirekt aktiebolaget.⁷⁴ Om samarbetet kan klassificeras som ett enkelt bolag blir, förutom lojalitetsplikten, bestämmelserna i lag (1980:1102) om handelsbolag och enkla bolag ("HBL") samt övriga allmänna rättsprinciper som gäller för enkla bolag tillämpliga på samarbetet, i den mån inte annat avtalats. Sådana rättsprinciper (utöver lojalitetsplikten) är bland annat den associationsrättsliga likhetsprincipen.⁷⁵

När det gäller den närmare innebörden av aktieägars lojalitetsplikt på associationsrättslig eller kontraktuell grund, får den avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet, i likhet med vad som gäller för lojalitetsplikten i andra sammanhang.⁷⁶ Som utgångspunkt gäller att ju mer omfattande deltagande i verksamheten och ju närmare samarbete, desto mer långtgående lojalitetsplikt.⁷⁷ Det faktum att parterna har ingått ett aktieägaravtal ger en stark indikation på samarbetets dignitet och omfattning, men som anförts ovan är det inte ett avgörande kriterium i fråga om förekomsten av en lojalitetsplikt. En associationsrättsligt grundad lojalitetsplikt torde ofta vara mer långtgående än en rent kontraktuell lojalitetsplikt, eftersom bolagsförhållandet förutsätter ett gemensamt ändamål och någon form av bidragsplikt.⁷⁸ Ytterst avgörs dock lojalitetspliktens omfattning av omständigheterna i det

⁷² Se NJA 1962 s. 359. Se vidare Nial m.fl., *Om handelsbolag och enkla bolag*, s. 358 f., Dotevall, *Samarbete i bolag*, s. 137 och Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 1 kap., 1:0, punkten 4.4.2.

⁷³ Se 4 kap. 2 § 2 HBL.

⁷⁴ Om aktiebolagets skadas minskar värdet på ägarandelen, vilket påverkar delägarnas ekonomiska ställning.

⁷⁵ Se Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 1 kap., 1:0, punkten 4.1.3, Dotevall, *Samarbete i bolag*, s. 137 och Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, s. 312.

⁷⁶ Se t.ex. NJA 2021 s. 943, p. 14–15, och om relationen mellan bolagsmän i handelsbolag Nial m.fl., *Om handelsbolag och enkla bolag*, s. 163–166. Motsvarande gäller enligt bl.a. tysk och amerikansk rätt.

⁷⁷ Samma uppfattning Holm, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten*, s. 153 och Östberg, *Om aktieägars lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 295–298.

⁷⁸ Se t.ex. om aktieöverlåtelseavtal NJA 2021 s. 943, p. 14–15, och om relationen mellan bolagsmän i handelsbolag Nial m.fl., *Om handelsbolag och enkla bolag*, s. 163–166. Se vidare Östberg, *Om aktieägars lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 295–298. Motsvarande gäller enligt bl.a. tysk och amerikansk rätt.

enskilda fallet.⁷⁹ Faktorer som kan behöva tillmätas vikt är bland annat på vilket sätt och i vilken omfattning aktieägarna deltar i verksamheten, hur nära de samarbetar, hur beroende ägarna är av verksamheten rent ekonomiskt, vilken typ av verksamhet det är fråga om, hur långvarigt samarbetet är och hur stora ekonomiska värden som förvaltas.⁸⁰ Verksamhet som innefattar en stor mängd känslig information, know-how och affärshemligheter, såsom till exempel bolag som sysslar med forskning och utveckling, kan ställa större krav på sekretess och konkurrensförbud.⁸¹ Klart är att rättsmissbruk normalt strider mot lojalitetsplikten.⁸² Att i ett otillbörligt syfte missbruka aktiva minoritetsrättigheter såsom rätten att utse minoritetsrevisor eller särskild granskare, eller att i sådant syfte begära extra bolagsstämma, kan sålunda strida mot lojalitetsplikten. Det finns också tillfällen då passiva minoritetsskyddsregler, såsom att rösta emot ett bolagsstämmobeslut, kan missbrukas på ett sätt som strider mot lojalitetsplikten.⁸³ I dessa fall har minoritetsaktieägare på grund av sin rättsställning intagit en maktposition som kan missbrukas. I de fall rättsställningen uppkommit på avtalsrättslig grund, exempelvis genom en vetorätt i aktieägaravtal, är kopplingen till lojalitetsplikten särskilt tydlig.

3.2 Bestämmelser i aktiebolagslagen som kan tillämpas vid minoritetsmissbruk

3.2.1 Allmänt om lagstiftarens syn på minoritetsmissbruk

I jämförelse med vad som gäller i fråga om majoritetsmissbruk finns det inte lika många bestämmelser i aktiebolagslagen som syftar till att förhindra eller kan tillämpas vid minoritetsmissbruk. Det främsta skälet torde vara att majoriteten till följd av majoritetsprincipen har betydligt större möjlighet att missbruka sin makt till skada för minoriteten, vilket har medfört ett större behov av att reglera majoritetsmissbruk. Att minoritetsmissbruk förekommer och bör stävjas konstaterades emellertid redan i förarbetena till 1944 års aktiebolagslag.⁸⁴ Problematiken

⁷⁹ Se NJA 2021 s. 943, p. 14–18.

⁸⁰ Se Engsig Sørensen, 'Duty of loyalty for shareholders — a possible remedy for conflicts in SMEs?', i *Company Law and SMEs*, s. 151. Innebörden av lojalitetsplikten för aktieägare behandlas närmare av Östberg, *Om aktieägares lojalitetsplikt*, SvJT 2018 s. 295–298.

⁸¹ Se t.ex. för styrelseledamöter Östberg, *Styrelseledamöters lojalitetsplikt: särskilt om förbudet att utnyttja affärsmöjligheter*, s. 221.

⁸² Se t.ex. Munukka, *Kontraktuell lojalitetsplikt*, s. 102 och Munukka, 'Rättsmissbruk. En rättsfigur under framväxt' i *Stockholm Centre for Commercial Law, Årsbok I*, s. 143.

⁸³ Det danska rättsfallet U 1999.1080 VL utgör ett exempel på när en aktieägare bedömdes ha missbrukat sin rösträtt genom att rösta emot en ändring av bolagsordningen.

⁸⁴ Se SOU 1941:9 s. 23 där det anges "Å andra sidan kunna särskilda befogenheter för aktieägarminoritet medföra ett försvagande av bolagsledningens ställning, som kan lända till skada för bolaget, och exempel saknas icke på att minoritetsrättigheter utnyttjats i andra syften än att förhindra majoritetsmissbruk. Faran för »minoritetsmissbruk» får sålunda icke lämnas utan beaktande." De genom 1944 års aktiebolagslag införda reglerna om tvångsinlösen, numera 22 kap. 1 § ABL, motiverades också med behovet av att stävja minoritetsmissbruk vid sidan av syftet att möjliggöra uppkomst av helägda dotterföretag, se SOU 1941:9 s. 610 f. Minoritetsmissbruk nämns

med minoritetsmissbruk har vidare sammanfattats av Nial på följande sätt:

[...] ju starkare minoritetsskyddet utbildas, dess större blir faran för att en handlingskraftig ledning av bolaget icke kan åstadkommas och att minoriteten missbrukar sina skyddsmedel i illojala, för bolaget skadliga syften.⁸⁵

Lagstiftarens uppgift har varit att balansera minoritetens skydd i form av aktiva minoritetsrättigheter och passiva minoritetsskyddsregler mot den olägenhet skyddet kan medföra för bolaget. Historiskt sett har, såvitt avser minoritetsrättigheter, denna balansering skett bland annat genom att rättigheten tilldelas en minoritet av viss storlek i stället för varje aktieägare individuellt. I förarbetena till 1975 års aktiebolagslag (1975:1385) framhölls härvidlag att vissa rättigheter inte ska anförtros aktieägare med alltför ringa aktieinnehav, då de skulle kunna missbruka rättigheten och kanske till och med använda den i rent chikanöst syfte.⁸⁶ Enskilda aktieägare med endast begränsat ekonomiskt risktagande i bolaget skadas nämligen inte annat än försumbart av missbruket,⁸⁷ till skillnad från bolaget och de aktieägare som innehar en större andel av det satsade kapitalet. Denna ståndpunkt ligger i linje med syftet med splittringsförbudet. Tanken bakom splittringsförbudet är att den som har rätten att utöva inflytande även ska ha ett ekonomiskt intresse, vilket ytterst skyddar aktieägarna mot att rösträtt utövas i strid mot bolagets intresse.⁸⁸

En bestämmelse som uttalat syftar till att stävja visst slags minoritetsmissbruk är, som nämnts, bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL om kostnadsersättning vid särskild granskning. I det följande redogörs först relativt ingående för denna bestämmelse. Därefter analyseras andra bestämmelser i aktiebolagslagen som kan aktualiseras vid minoritetsmissbruk.

3.2.2 Bestämmelsen om kostnadsersättning vid särskild granskning

Vid en särskild granskning granskas aktiebolagets förvaltning och räkenskaper för viss förfluten tid eller vissa åtgärder eller förhållanden i bolaget, vilket regleras i 10 kap. 21 § första stycket ABL.⁸⁹ Gransk-

också i Förslag till lag om aktiebolag (1908), s. 54 om extra revisor, nuvarande minoritetsrevisor och särskild granskare, som åberopas utan sakligt skäl.

⁸⁵ Nial, *Minoritetsskydd i aktiebolag*, SvJT 1941 s. 702.

⁸⁶ SOU 1971:15 s. 218. Se även Nial, *Minoritetsskydd i aktiebolag*, SvJT 1941 s. 707 f.

⁸⁷ Därmed inte sagt att minoriteten inte behöver gynnas av förfarandet på annat sätt, tvärtom kan det antas vara syftet i många fall.

⁸⁸ Se t.ex. Johansson, *Svensk associationsrätt i huvuddrag*, s. 318 f., Hellner, J., 'Aktiebolagsrätt och avtalsrätt' i Gorton, L., m.fl. (red.), *Festskrift till Gunnar Karnell*, Jure 1999, s. 257–277, på s. 258 och Hetherington, J.A.C., *The Minority's Duty of Loyalty in Close Corporations*, Duke Law Journal, Vol. 1972:921, s. 921–946, på s. 934. Att det finns ett splittringsförbud bekräftas bl.a. i rättsfallet NJA 1972 s. 29.

⁸⁹ Prop. 1975:103 s. 437.

ningen utförs av en särskild granskare,⁹⁰ som utses av Bolagsverket och som ska vara oberoende i relation till bolaget och aktieägarna enligt bestämmelserna i 10 kap. 21 § första stycket och 10 kap. 24 § första stycket ABL.⁹¹ Syftet med granskningsinstitutet är att ge en minoritet med begränsad insyn i aktiebolaget möjligheten att få till stånd en specialutredning för att undersöka ett visst förhållande vid misstanke om oegentligheter eller missförhållanden i bolaget.⁹²

Av 10 kap. 22 § första stycket ABL följer att om ansökan om särskild granskning görs av ägare som företräder minst en tiondel av aktierna i bolaget krävs, till skillnad mot tidigare gällande rätt, ingen föregående stämmobehandling. Syftet bakom lagändringen är att stävja majoritetsmissbruk, det vill säga ytterst att stärka minoritetsskyddet.⁹³ Dessutom kan fortfarande, enligt andra stycket samma bestämmelse, en enskild aktieägare göra ansökan, förutsatt att antingen ägare till minst en tiondel av samtliga aktier i bolaget eller minst en tredjedel av de aktier som är företrädda vid stämman har röstat för ett förslag om särskild granskning.

Kostnaden för den särskilda granskningen bärs enligt huvudregeln av det granskade bolaget enligt 10 kap. 27 § ABL.⁹⁴ En nyhet som infördes i och med lagändringen 2021 är som tidigare nämnts ett undantag för privata bolag i 10 kap. 28 § ABL, innebärande att en aktieägare som har ansökt om särskild granskning, trots att en sådan granskning har varit *uppenbart obehövlig*, och den sökande insett eller borde ha insett detta, ska ersätta bolaget för dess kostnader i den obehövligen delen. Varje aktieägars insikt prövas individuellt.⁹⁵

Syftet med den nya kostnadsersättningsregeln är ytterst att stävja att granskningsinstitutet används på ett illojalt sätt.⁹⁶ I 2015 års utredning motiverar utredaren sålunda införandet av kostnadsansvarsregeln på följande sätt:

Det har i praktiken förekommit fall där upprepade framställningar om särskild granskare har förorsakat det granskade bolaget stora kostnader, samtidigt som granskningen inte varit till synbar nytta vare sig för minoritetsaktieägaren eller bolaget. För att undvika missbruk av detta slag bör det i

⁹⁰ Tidigare utfördes en sådan granskning av en minoritetsrevisor, men för att betona den tidsbegränsade uppgiftsansvaringen innebar och hur den särskiljer sig från en revisors ordinarie granskning kom personen sedan 1975 års aktiebolagslag att kallas särskild granskare, se SOU 1971:15 s. 272.

⁹¹ Kravet på oberoende, som avser att komplettera bl.a. jävsreglerna i 10 kap. ABL, infördes med 2021 års lagändring, se prop. 2019/20:194 s. 54.

⁹² Ds 2015:25 s. 39.

⁹³ Se prop. 2019/20:194 s. 53.

⁹⁴ Frågan om den särskilda granskarens rätt till ersättning för sitt arbete var länge oreglerad i aktiebolagslagen, se dock prop. 1910:54 s. 23, § 73. Enligt rådande praxis var det emellertid bolaget som stod för ersättningen. Med lagändringen 2021 kodifierades gällande rätt. Se prop. 1975:103 s. 439, Ds 2015:25 s. 53 och Lindskog, S. *Särskild granskning enligt aktiebolagslagen*, 3 uppl., Norstedts Juridik 2013, s. 139. Se även prop. 2019/20:194 s. 60.

⁹⁵ Prop. 2019/20:194 s. 84.

⁹⁶ Se Ds 2015:25 s. 53 och prop. 2019/20:194 s. 61.

undantagsfall vara möjligt att låta kostnaden, helt eller delvis, bäras av minoritetsaktieägaren. En sådan ordning gäller i dag i exempelvis Finland.⁹⁷

Att det har förekommit kritik mot att institutet särskild granskning har missbrukats till nackdel för bolaget framgår av såväl utredningen från 2015 som propositionen till 2021 års lagändring.⁹⁸ I remissvaren framhålls även problemet med missbruk i individuella fall i bostadsrättsföreningar. I propositionen dras visserligen slutsatsen att inget tyder på att missbruk förekommit annat än undantagsvis, men det anses ändå angeläget att motverka en användning av institutet när sakliga skäl saknas.⁹⁹ Slutsatsen synes ligga väl i linje med ett av aktiebolagsrättens ändamål, att främja investeringsviljan.

Det kan noteras att utredningen inte bygger på en empirisk undersökning rörande förekomsten av missbruk. Empiriskt skulle ett sådant missbruk kunna spåras bland annat genom en undersökning av i hur många aktiebolag begäran om särskild granskning varit återkommande. För en fullständig analys krävs emellertid mer än så, nämligen att granskningsteman ställs mot förekomst av ansökan om särskild granskning i kombination med en värdering av granskarens rapport, eventuellt i kombination med en undersökning av om andra minoritetsrättigheter åberopats i bolaget. Undersökningen skulle alltså vila på ett omfattande material och därför bli tidskrävande, vilket inte är befogat inom ramen för vår undersökning. Följande kan dock vara värt att notera. I ett rättsvetenskapligt examensarbete från Lunds universitet undersöktes förekomsten av missbruk av institutet särskild granskning. Studien inkluderade en kartläggning av 211 granskningsärenden under perioden 2008–2015. Studien pekar på att i så många som 41 av 211 ärenden kan missbruk ha förekommit, vilket utgör knappt 20 procent av de undersökta fallen. Aktuella siffror från Bolagsverket visar ett sedan 2014 någorlunda stabilt årligt antal utsedda särskilda granskare i aktiebolag, dock med en märkbar ökning 2021.¹⁰⁰ Det totala antalet ärenden mellan 2014 och 2022 är 327 stycken.¹⁰¹ Skulle slutsatsen i examensarbetet stämma innebär det drygt 60 missbruksärenden i aktiebolag under en nioårsperiod, eller ca sju ärenden om året.

⁹⁷ Ds 2015:25 s. 53. Se även prop. 2019/20:194 s. 61 och 7 kap. 10 § finska aktiebolagslagen (21.7.2006/624).

⁹⁸ Se Ds 2015:25 s. 40 och 53 och prop. 2019/20:194 s. 61.

⁹⁹ Se prop. 2019/20:194 s. 61 som hänvisar till remissvaren från *Bostadsrätterna*, *HSB Riksförbund* och *Riksbyggen*. Jfr Stattin, D., 'Aktieägares rätt till information', i Svernlöv, C. (red.) *Aktieägares rättigheter*, *Stockholm Centre for Commercial Law*, Iustus 2009, s. 47–62, på s. 61.

¹⁰⁰ Ökningen kan bero på att ansökan tidigare förutsatte stämmobehandling, men idag kan som nämnts en minoritet om en tiondel av aktierna ansöka direkt hos Bolagsverket. Siffrorna visar också på viss ökad frekvens i bostadsrättsföreningar.

¹⁰¹ Siffrorna har erhållits via epost den 22 februari 2023 från en handläggare på Bolagsverket.

Undantagsregeln om kostnadsansvar är en nyhet i aktiebolagslagen,¹⁰² men tankesättet är inte nytt. Redan i början av förra seklet förutspåddes att rätten att få en särskild granskare utsedd skulle kunna missbrukas av minoriteten.¹⁰³ Historiskt sett har två alternativa sätt att motverka sådant beteende diskuterats i motiven. Det ena sättet är en rätt eller skyldighet för staten att neka granskning om minoriteten inte kan framhålla rimliga skäl för granskningen. Detta sätt förkastades uttryckligen i propositionen till 1975 års aktiebolagslag.¹⁰⁴ I utredningen från 2015 framhölls att Bolagsverket för närvarande saknar förutsättningar att mera ingående pröva om minoriteten har tillräckliga skäl för sin begäran.¹⁰⁵ Bolagsverkets prövning är därför huvudsakligen av formellt slag. Enligt förarbetena torde emellertid en begränsad materiell prövning kunna förekomma såtillvida att granskningsteman och skäl för granskningen, som uppenbart ligger utanför granskningsinstitutets ramar, kan underkännas.¹⁰⁶

Det andra sättet att stävja missbruk av granskningsinstitutet är att låta minoritetsaktieägaren som begär granskning utan rimliga skäl stå för arvodet till granskaren. Detta alternativ diskuterades i samband med tillkomsten av 1910 års ABL, men någon bestämmelse härom intogs inte i lagen.

Extra revisor vare berättigad att af bolaget erhålla skäligt arvode. Har den förnyade granskningen blifvit påkallad utan skäl, äge bolaget att af dem, som påfordrat utseende af extra revisorer, återbekomma hvad bolaget må hafva utgifvit såsom arvode.¹⁰⁷

Att ett övervältrande av kostnader för granskningen på den eller de aktieägare som åberopat granskningen förutsätter ny lagreglering har sin förklaring i aktiebolagsrättens skadestandsregler. Förvisso kan en enskild aktieägare bli skadestandsansvarig mot bolaget enligt 29 kap. 3 § ABL, men det förutsätter dels grov vårdslöshet, dels att handlandet inneburit medverkande till överträdelse av aktiebolagslagen, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen.

Det bör noteras att ersättningsskyldigheten för granskarens arvode gäller i förhållande till *bolaget*. Avsikten är att den särskilda granskaren aldrig ska behöva överväga minoritetsaktieägares betalningsförmåga

¹⁰² Jfr dock 22 kap. 23 § andra meningen ABL.

¹⁰³ Se Förslag till lag om aktiebolag (1908) s. 53–57.

¹⁰⁴ I prop. 1975:103 s. 438 uttalades ”För egen del anser jag det inte lämpligt att det skall ankomma på länsstyrelsen att avgöra om en begäran om särskild granskning, som framställt av minoritet med föreskriven storlek, är grundad eller inte. En sådan prövningsrätt för länsstyrelse finns inte enligt gällande lag och inte heller enligt bestämmelserna i 1 § andra stycket detta kapitel om utseende av minoritetsrevisor”.

¹⁰⁵ Ds 2015:25 s. 47.

¹⁰⁶ Ds 2015:25 s. 32 och 47. Se även Ahlgren, M., Rättsinstitutet särskild granskning enligt aktiebolagslagen — har reglerna kommit att missbrukas? En kartläggning över 211 granskningsärenden under perioden 2008–2015, examensarbete, Lunds universitet 2015, avsnitt 5. <https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/8512103>, tillgänglig 2024-02-05.

¹⁰⁷ Förslag till lag om aktiebolag (1908) s. 54.

vid utförande av sitt uppdrag.¹⁰⁸ Det bör också noteras att bestämmelsen innehåller ett uppenbarhetskriterium, det vill säga att det inte räcker att granskningen bedöms onödig, utan den ska ha varit *uppenbart obehövlig*.¹⁰⁹ Syftet bakom detta kriterium är att undantaget inte ska få alltför stor negativ effekt på minoritetsskyddet.¹¹⁰ Ett korresponderande kriterium för att endast träffa kvalificerade fall av missbruk återfinns även i andra regler som syftar till att stävja missbruk, se avsnitt 3.2.3 nedan. I förarbetena anges att bestämmelsen ska tolkas restriktivt med beaktande av granskningsinstitutets syfte.¹¹¹

I 10 kap. 28 § andra stycket ABL föreskrivs att om den särskilda granskaren bedömer att det finns en ersättningskyldighet för någon aktieägare, ska vederbörande uttala sig om detta i sitt yttrande. Bestämmelsen saknar motsvarighet i övriga minoritetsskyddsregler. Motivet bakom regeln är att det typiskt sett är den särskilda granskaren som har bäst möjligheter att bedöma om en granskning har varit uppenbart obehövlig i någon del.¹¹² Yttrandet kan ge bolaget en grund för att framställa ersättningsanspråk och för att, vid behov, väcka talan vid domstol. Till stöd för granskarens bedömning tillhandahåller förarbetena några hållpunkter. Hänsyn ska tas till om begäran om särskild granskning skett förut och till vad som framkommit i tidigare rapporter. Hänsyn kan också tas till bland annat hur bolagets ledning har agerat innan den särskilda granskaren utsågs. Om ledningen exempelvis har hindrat minoritetsaktieägarna från sådan insyn dessa har rätt till, enligt reglerna om frågerätt på bolagsstämman enligt 7 kap. 32–35 §§ ABL eller särskild insynsrätt enligt 7 kap. 36 § ABL, talar detta emot att den särskilda granskningen har varit uppenbart obehövlig.¹¹³

3.2.3 Andra bestämmelser som kan tillämpas vid minoritetsmissbruk

I aktiebolagsrätten har det som nämnts, utöver bestämmelsen om kostnadsansvar vid särskild granskning, inkluderats ett antal bestämmelser som kan användas vid eller syftar till att motverka missbruk av minoritetsskyddet.

Ett exempel som knyter an till bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL är kravet att ett så kallat granskningstema måste anges för att en särskild granskare ska kunna utses. Enligt 10 kap. 23 § ABL ska ansökan om särskild granskning sålunda innehålla uppgift om vad som ska granskas, det vill säga ett granskningstema.¹¹⁴ Bolagsverkets prövning av ansökan inkluderar en bedömning av huruvida granskningstemat

¹⁰⁸ Ds 2015:25 s. 54.

¹⁰⁹ Se vidare prop. 2019/20:194 s. 83 f.

¹¹⁰ Prop. 2019/20:194 s. 61, Ds 2015:25 s. 53.

¹¹¹ Se prop. 2019/20:194 s. 84.

¹¹² Ds 2015:25 s. 54.

¹¹³ Se prop. 2019/20:194 s. 83 f.

¹¹⁴ Granskningstemat ska anges i en bilaga till ansökan, se <https://www.bolagsverket.se/download/18.46f4138717c599ee403aae0c/1663246257453/719.pdf>, tillgänglig 2024-02-05.

omfattar något som objektivt sett kan vara av intresse för en aktieägare att få granskat.¹¹⁵ Ogrundade ansökningar, som helt faller utanför vad som lagligen kan bli föremål för särskild granskning, kan således avvisas av myndigheten och ett uppenbart missbruk av granskningsinstitutet kan därigenom undvikas.¹¹⁶

En bestämmelse som kan tillämpas inte bara vid majoritetsmissbruk, utan även vid minoritetsmissbruk är generalklausulen i 7 kap. 47 § ABL.¹¹⁷ Bestämmelsen tar förvisso främst sikte på beslut som fattats av majoriteten, eftersom beslutfattande i aktiebolag enligt 7 kap. 40–45 §§ ABL normalt sker med enkel eller kvalificerad majoritet. Emellertid kan minoritetsaktieägare avgöra vissa frågor på bolagsstämman och i den mån beslutet då är ägnat att bereda minoriteten en otillbörlig fördel till nackdel för bolaget eller majoriteten kan generalklausulen tillämpas. Ett exempel är att majoritetsaktieägaren är jävig enligt 7 kap. 46 § ABL.¹¹⁸ Ett annat exempel är 9 kap. 9 § tredje stycket ABL som stadgar att ansökan om att utse en minoritetsrevisor får göras av varje aktieägare, förutsatt att en minoritet om en tiondel av aktierna eller ägare till minst en tredjedel av de aktier som är företrädade vid bolagsstämman har röstat för ett förslag om att utse minoritetsrevisor.¹¹⁹ Ett ytterligare exempel är då enskilda aktieägare till följd av en bestämmelse i bolagsordningen givits beslutandemakt eller vetorätt i vissa frågor på bolagsstämman.¹²⁰ Även i sådana fall kan generalklausulen tillämpas på beslut som innebär en otillbörlig fördel för minoritetsaktieägaren till nackdel för bolaget eller annan aktieägare.

En annan fråga som kan diskuteras är om och i så fall på vilket sätt, aktiebolagets vinstsyfte binder minoritetsaktieägare. Vinstsyftet har en central roll i aktiebolagsrätten och är lagfäst i 3 kap. 3 § ABL.¹²¹ Utgångs-

¹¹⁵ Se prop. 2019/20:194 s. 56 som dock poängterar att någon mer djupgående prövning av behovet av granskningen inte görs. Jfr Truyens exempel om minoritetsrevisor, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 457 f.

¹¹⁶ Ds 2015:25 s. 32 och 45. Bolagsverket var emellertid i sitt remissutlåtande tveksamt till denna reglering och konstaterade att myndigheten inte heller i framtiden ska pröva lämpligheten av granskningen. Se <https://www.bolagsverket.se/download/18.6535432417e0f2071275709c/1643115154640/minoritetskydd-yttrande.pdf>, tillgänglig 2024-02-05.

¹¹⁷ Se bl.a. Johansson, *Bolagsstämman*, s. 125 f. och Neville, M., 'Shareholder Activism: The Suspicious Shareholder', i Birkmose, H.S., m.fl., (red.) *The European Financial Market in Transition*, Kluwer Law International, 2011, s. 217–252, på s. 241. Jfr dock Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 448.

¹¹⁸ Se t.ex. Werlauff, *Selskabsmasken*, s. 325–327.

¹¹⁹ Motsvarande gäller för utseende av särskild granskare enligt 10 kap. 22 § ABL.

¹²⁰ Av 7 kap. 40 § andra stycket ABL framgår att såväl högre som lägre majoritet än enkel majoritet kan föreskrivas i bolagsordningen. Dock kan endast högre majoritet föreskrivas för beslut som fattas med kvalificerad majoritet.

¹²¹ Se angående vinstsyftet bl.a. Ohlson, G., *Vikten av vinst: en studie om syftets betydelse i bolagsstyrning*, Iustus förlag 2012, Samuelsson, P., 'En essä om vinst som värde', i Lindell-Frantz, E., m.fl. (red.), *Festskrift till Boel Flodgren*, s. 361–376, Skog, R., *Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen*, SvJT 2015 s. 11–19 och Östberg, J. 'Några tankar kring aktiebolagslagens vinstsyfte', i Andersson J., m.fl. (red.) *Vänbok till Anders Lagerstedt*, Jure 2020, s. 209–230. Se även Andersson, S., m.fl., *Aktiebolagslagen — en kommentar*, Juno version 16, kommentaren till 7 kap. 47 § punkten 5, och Rodhe, K., 'Kan minoritetskyddet i aktiebolagen göras effektivare?', i *Studier i bolags- och*

punkten torde vara att det främst är bolagsorganen, det vill säga främst bolagsstämman, styrelsen och eventuell verkställande direktör, som ska beakta vinstsyftet inom ramen för beslutsfattandet respektive förvaltningen av verksamheten.¹²² I den mån minoritetsaktieägare utövar inflytande genom beslutsfattande på bolagsstämma enligt vad som angetts ovan, föreligger därmed en skyldighet att iaktta vinstsyftet. Om detsamma gäller vid utnyttjande av minoritetsskyddet i övrigt är mer svårbedömbart. Något som står alldeles klart är att skyldigheten att iaktta vinstsyftet inte hindrar en minoritet från att utnyttja de rättigheter eller det skydd lagen ger, även om det leder till ökade kostnader för bolaget. När det däremot gäller ett kvalificerat missbruk av minoritetsskyddet, i strid mot reglernas syfte och till skada för bolaget, kan det dock diskuteras om inte läget borde vara ett annat. Frågan om tillämpning av vinstsyftet skulle bland annat kunna övervägas om minoriteten använder sina aktiva minoritetsrättigheter på ett illojalt sätt som innebär kostnader för bolaget, till exempel om minoriteten helt utan saklig grund begär att bolagsstämman sammankallas. Mot bakgrund av uttalanden i förarbeten och doktrin av innebörd att vinstsyftet ska tillämpas i samband med beslutsfattande och företagande av rättshandlingar bedömer vi att det rättsliga stödet för att åberopa enbart vinstsyftet som grund för att ingripa mot minoritetsmissbruk är svagt. En annan sak är att det möjligen skulle kunna åberopas som stöd för förekomsten av en särskild princip om förbud mot minoritetsmissbruk, alternativt åberopas till stöd för att minoritetsmissbruk i ett enskilt fall är förbjudet vid sidan av till exempel principen om rättsmissbruk, allt enligt vad som utvecklas närmare i nästföljande avsnitt.

4 Finns det en princip om förbud mot minoritetsmissbruk i svensk rätt?

Som utvecklats i Del I i denna artikelserie, finns det i svensk rätt stöd för att det finns en princip om rättsmissbruk. Principen innebär under vissa förutsättningar ett förbud att missbruka en rättighet eller en rättsställning. Det måste vara fråga om ett i någon mån kvalificerat missbruk, exempelvis på så sätt att nyttjandet av rättigheten eller rättsställningen framstår som otillbörligt eller uppenbart orimligt.¹²³ Enligt vår bedömning talar övervägande skäl för att det i svensk rätt också

krediträtt — skrifter i urval 1944–1989, Norstedts Juridik 1989, s. 300–312, på s. 300 f. Vinstsyftet kan enligt 3 kap. 3 § ABL ändras genom en reglering i bolagsordningen, men sådana bestämmelser är ytterst ovanliga.

¹²² Se t.ex. Rodhe, K., *Medbestämmandelagen och aktiebolagslagen*, SvJT 1977 s. 295–298, på s. 297 f. och Skog, *Om betydelsen av vinstsyftet i aktiebolagslagen*, SvJT 2015, s. 13.

¹²³ Se Östberg och Almlöf, *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SvJT 2024 s. 83 avsnitt 2.1. Lennander, 'Rättsmissbruk genom att dra fördel av eget illojalt agerande', i *Festskrift till Stefan Lindskog*, s. 422, Munukka, 'Rättsmissbruk. En rättsfigur under framväxt', i *Stockholm Centre for Commercial Law, Årsbok I*, s. 139–141 och Grönfors, *Missbruk av privaträttens regler*, JT 1993–94, s. 172.

finns en allmän rättsprincip innebärande ett förbud mot majoritetsmissbruk.¹²⁴

Fråga är då om det också finns en allmän rättsprincip innebärande ett förbud mot minoritetsmissbruk. Som framgår av den internationella utblicken i avsnitt 2 finns det i framför allt norsk, tysk och amerikansk rätt ett i praxis etablerat förbud mot minoritetsmissbruk i vissa privata bolag. Särskilt i tysk rätt grundas förbudet på aktieägares lojalitetsplikt. Även i norsk rätt anses minoritetsmissbruk strida mot aktieägares lojalitetsplikt, även om också principen om rättsmissbruk har åberopats till stöd därför. I främst fransk rätt grundas ett förbud mot minoritetsmissbruk på principen om rättsmissbruk.

I avsnitt 3.1 ovan konstateras att aktieägare i främst ägarledda aktiebolag många gånger har en lojalitetsplikt mot varandra. Lojalitetsplikten kan vara antingen rent kontraktuell, exempelvis till följd av ett ingånget aktieägaravtal, eller grundas på förekomsten av ett enkelt bolag. Ju mer omfattande deltagande i verksamheten och ju närmare samarbete, desto mer långtgående är lojalitetsplikten.¹²⁵ Detta medför bland annat att i enskilda fall kan innebörden av lojalitetsplikten vara en annan för aktieägare som är aktiva i bolaget, än för exempelvis passiva investerare.¹²⁶ Ett missbruk av minoritetsskyddet till skada för bolaget eller majoriteten strider dock vanligen mot lojalitetsplikten.

Det förhållandet att minoritetsmissbruk ofta strider mot en lojalitetsplikt innebär dock inte att det finns en särskild princip om förbud mot minoritetsmissbruk. I denna del kan följande noteras. Ändamålet med minoritetsskyddsreglerna är att skydda minoriteten mot att majoriteten missbrukar sin makt till skada för minoriteten. Ytterst är ändamålet med reglerna, i likhet med vad som gäller för vinstsyftet, att bidra till att göra aktiebolag till intressanta investeringsobjekt.¹²⁷ På det sättet föreligger en viss koppling mellan vinstsyftet och minoritetsskyddet. Detta kan i viss mån anses tala för att minoritetsskyddet inte bör kunna *missbrukas* av en minoritet till skada för bolaget — en ståndpunkt som också är förenlig med principen om rättsmissbruk.¹²⁸ Jämfört med vad som gäller för majoritetsmissbruk, finns det dock betydligt färre bestämmelser i aktiebolagslagen som specifikt syftar till att förhindra

¹²⁴ Se Östberg och Almlöf, *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SvJT 2024 s. 83. I artikeln behandlas även frågan om uppkomst och tillämpning av allmänna rättsprinciper, se särskilt avsnitt 4.1.

¹²⁵ Se avsnitt 3.1 ovan.

¹²⁶ Se t.ex. Holm, *Den avtalsgrundade lojalitetsplikten*, s. 153.

¹²⁷ Se t.ex. Bergström, C. och Samuelsson, P., *Aktiebolagets grundproblem*, 6 uppl. Norstedts Juridik 2021, s. 174. Enligt Bergström och Samuelsson har forskningen visat att det föreligger ett empiriskt samband mellan finansierers villighet att investera i företag och ett väl avvägt minoritetsskydd.

¹²⁸ Samma uppfattning Truyen, *Aksjonaerenes myndighetsmissbruk*, s. 338 f. Om rättsmissbruk se bl.a. Munukka, 'Rättsmissbruk. En rättsfigur under framväxt' i *Stockholm Centre for Commercial Law, Årsbok I*, s. 140–142. Frågan om tillämpningen av denna princip i aktiebolagsrätten dryftas även av Pönkä, 'The principle of equality of shares and shareholders', NTS 1/2016, s. 38–49, på s. 41–43 och av Schans Christensen, *Kapitalselskaber, Aktie- og anpartsselskabsret*, s. 168 f. Se även Conac, 'The Shareholders' Duty Not to Abuse Rights' i *Shareholder' Duties*, s. 369–371.

minoritetsmissbruk. Såväl generalklausulen som vinstsyftet kan, som utvecklats i föregående avsnitt, tillämpas såväl när majoriteten som minoriteten missbrukar sin makt i samband med beslutsfattande, men de kan inte sägas ha till huvudsakligt syfte att förhindra minoritetsmissbruk. Däremot utgör bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL ett uttryckligt exempel på en bestämmelse som syftar till att begränsa risken för minoritetsmissbruk. Sistnämnda bestämmelse gäller för alla privata aktiebolag, det vill säga oavsett omfattningen av aktieägarnas samarbete dem emellan. Vi har i övrigt inte funnit något stöd i rättspraxis, förarbeten eller doktrin för förekomsten av en princip om förbud mot minoritetsmissbruk. Mot bakgrund av det anförda kan konstateras att det rättsliga stödet för en särskild princip om förbud mot minoritetsmissbruk i svensk rätt är svagt.

Det anförda innebär dock inte att minoritetsmissbruk aldrig kan angripas i de fall som varken kan grundas på brott mot lojalitetsplikten eller bestämmelserna i aktiebolagslagen. Som närmare utvecklats i Del I i denna artikelserie bör principen om rättsmissbruk kunna åberopas vid kvalificerat missbruk av en rättighet eller en rättsställning.¹²⁹ Den bör därmed kunna tillämpas i vissa fall av minoritetsmissbruk. Det kan till exempel handla om att en minoritet utnyttjar en i lagen eller bolagsordningen stadgad vetorätt på ett otillbörligt sätt, helt utan saklig grund eller direkt i skadesyfte.¹³⁰ Ett känt exempel i dansk rätt som avser utnyttjande av vetorätt är avgörandet U 1999.1080 VL. Målet handlade om ett *anpartsselskab* som till lika delar ägdes av två aktieägare. Till följd av en lagändring ändrades kravet i dansk rätt på minsta tillåtna aktiekapital. Företag fick viss tid på sig att genomföra erforderlig ökning av aktiekapitalet. Därefter skulle de bolag som inte levde upp till det nya kapitalkravet likvideras. I det aktuella bolaget kunde en kapitalökning ske genom fondemission, men den ena aktieägaren motsatte sig likväl det nödvändiga beslutet, till synes utan sakliga skäl.¹³¹ I första instans dömdes aktieägaren att rösta för erforderliga beslut för kapitalökningen, men efter överprövning i högre instanser hade bolaget redan likviderats och den aktuella sanktionen blev i stället skadestånd.¹³²

¹²⁹ Vissa fall av missbruk kan innebära såväl brott mot lojalitetsplikten som stå i strid med en allmän princip om rättsmissbruk, se Östberg och Almlöf, *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SvJT 2024 s. 83, avsnitt 2.1.

¹³⁰ Se t.ex. Undén, Ö., *Om rättsmissbruk eller s.k. chikan*, JFT 1938, s. 10–30, på s. 11 och 14, och Evald, *Retsmisbrug i formueretten*, s. 166.

¹³¹ Jfr Undén som talar om handlingar av illvilja som ej medför personlig nytta för utövaren, men medför betydande skada för motparten. Se Undén, *Om rättsmissbruk eller s.k. chikan*, JFT 1938 s. 14.

¹³² Målet har ansetts ge uttryck för att det finns en viss lojalitetsplikt för aktieägare med potentiell verkan både mot bolaget och andra aktieägare, se t.ex. Engsig Sørensen, 'Duty of loyalty for shareholders — a possible remedy for conflicts in SMEs?', i *Company Law and SMEs*, s. 132–134. Jfr Werlauff som drar slutsatsen att endast aktiva minoritetsrättigheter kan missbrukas, inte passiva minoritetsskyddsregler, se Werlauff, E., 'Best Company Practice: A Duty of Loyalty for the Purpose of Preventing Abuse of Powers Under Company Law', i *Scandinavian Studies in Law*, Vol. 38, 1999, s. 55–87, på s. 85 f.

Ett annat exempel där principen om rättsmissbruk bör kunna tillämpas är fall då minoriteten utnyttjar sin rätt att få information från bolaget enbart i syfte att använda den i en annan av minoriteten bedriven verksamhet och alltså inte i syfte att tillvarata sin rätt i bolaget.¹³³ Det kan också handla om att andra aktiva minoritetsrättigheter missbrukas enbart för att förorsaka kostnader och besvär, vilket ytterst kan syfta till att pressa fram ett bud på minoritetens aktier.¹³⁴ Minoritetsmissbruk som förekommer i form av flera åtgärder som inte ensamma, men tillsammans utgör ett otillbörligt missbruk av minoritetsskyddet, bör sålunda också kunna angripas med stöd av principen om rättsmissbruk. Ett annat exempel är att en vetorätt stadgad i ett aktieägaravtal missbrukas på ett otillbörligt sätt till skada för majoriteten. Sådant missbruk bör visserligen angripas i första hand med åberopande av att det strider mot lojalitetsplikten, men det ska noteras att förfarandet utgör ett exempel på ett kontraktuellt rättsmissbruk.

Ytterligare ett exempel som kan diskuteras är de så kallade löshästarnas agerande i samband med sådana tvångsinlösenförfaranden enligt 22 kap. ABL som inleds efter ett offentligt uppköpserbjudande.¹³⁵ I dessa fall torde samarbete mellan aktieägarna saknas, med följden att varken en kontraktuell eller associationsrättslig lojalitetsplikt kan åberopas. Då tvångsinlösenreglerna har expropriationsliknande inslag och majoritetsaktieägaren typiskt sett är den starkare parten finns det vissa skyddsregler för minoriteten i 22 kap. ABL. Bland annat framgår av 22 kap. 5 § ABL att talan om huruvida det finns en rätt eller skyldighet till inlösen eller om lösenbeloppets storlek ska prövas av en skiljenämnd bestående av tre skiljemän. Av 22 kap. 23 § ABL framgår att majoritetsaktieägaren ansvarar för ersättningen till skiljenämnden och den gode mannen samt för andra aktieägares (det vill säga minoritetsaktieägares) kostnader i skiljeförfarandet. Av 22 kap. 23 § andra meningen ABL framgår emellertid att skiljenämnden får ålägga annan aktieägare att svara för kostnaderna om det finns särskilda skäl. I förarbetena nämns som exempel på särskilda skäl det fallet att en aktieägare, vars aktier är föremål för inlösen, avsevärt har fördröjt förfarandet genom framställande av helt obefogade invändningar eller när aktieägaren har begärt skiljeförfarande helt utan grund.¹³⁶ Enligt Båvestam har denna regel, såvitt han känner till, inte tillämpats i praktiken.¹³⁷ Bestämmelsen kan enligt vår mening sägas ge uttryck för principen om rättsmissbruk.

¹³³ Se det insolvensrättsliga rättsfallet NJA 1996 s. 389.

¹³⁴ Se Eklund och Stattin, *Aktiebolagsrätt och aktiemarkandsrätt*, s. 205. Jfr Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag: en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 2 kap. 5 § avsnitt 4.1.3 som skriver att om kontrollrätten missbrukas så att skada uppstår för bolaget föranleder det skadeståndsskyldighet.

¹³⁵ Se härtill Båvestam, 'Minoritetsaktieägares anspråk på ersättning i tvångsinlösenförfarande' i *Festskrift till Rolf Skog*, s. 271–291.

¹³⁶ Se prop. 2004/05:85 s. 828.

¹³⁷ Se Båvestam, 'Minoritetsaktieägares anspråk på ersättning i tvångsinlösenförfarande' i *Festskrift till Rolf Skog*, s. 273 not 4.

Om ett offentligt uppköpserbjudande är framgångsrikt kan en tvångsinlösentvist påkallas ett par månader efter budets offentliggörande.¹³⁸ Det förhållandet att aktien i målbolaget är noterad medför, i kombination med majoritetsaktieägarens skyldighet att stå för kostnader för skiljeförfarandet, att det efter budets offentliggörande kan framstå som lockande att köpa aktier i målbolaget med det enda syftet att i en inlösentvist företräda sig själv och sedan begära kostnadsersättning för eget arbete i tvisten. Det är välkänt att detta förekommer och förfarandet har enligt utsago blivit vanligare under senare år.¹³⁹

De personer, så kallade löshästar, som köper aktier i samband med ett offentligt uppköpserbjudande med det enda syftet att kunna utnyttja kostnadsreglerna vid ett efterföljande skiljeförfarande bör enligt vår bedömning kunna sägas missbruka kostnadsreglerna i strid med deras syfte. Mot bakgrund av att de förvärvar ett begränsat antal aktier väl medvetna om uppköpserbjudandet och ett efterföljande tvångsinlösenförfarande kan de inte anses ha ett berättigat skyddsbehov. Förfarandet bör därför kunna anses utgöra ett rättsmissbruk. En parallell kan dras till rättsfallet NJA 2014 s. 877. Det fallet rör i och för sig en annan typ av rättsmissbruk, men det är också kopplat till regler om ersättning för rättegångskostnader. I det målet missbrukades aktiebolagsformen med det enda syftet att kringgå reglerna om fördelning av rättegångskostnader i rättegångsbalken, något som inte ansågs godtagbart med följd att aktieägarna fick stå för rättegångskostnaderna. I fallen med löshästar förvärvas ett begränsat antal aktier i samband med ett offentligt uppköpserbjudande med det enda syftet att kunna tillskansa sig kostnadsersättning i strid mot kostnadsreglernas syfte.¹⁴⁰

I fråga om rättsföljder vid minoritetsmissbruk skiljer sig dessa åt beroende på vilken rättsgrund som åberopas. Om det är fråga om ett minoritetsmissbruk som strider mot en rent kontraktuell lojalitetsplikt kan framför allt skadestånd aktualiseras.¹⁴¹ Vidare kan tolkningen av en avtalsbestämmelse påverkas. I vissa fall är det också tänkbart att ogiltighetsreglerna i 29, 31, 33 eller 36 §§ lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område kan tillämpas. I den mån det finns en associationsrättsligt grundad lojalitetsplikt bör skadeståndsbestämmelsen i 2 kap. 14 § första stycket HBL kunna tillämpas vid minoritetsmissbruk som har medfört skada för bolagsmännen. I fråga om enkla bolag gäller enligt 4 kap. 2 § 2 samma lag eventuell skadeståndsskyldighet gentemot annan bolagsman, eftersom bolaget inte är en juridisk person.

¹³⁸ Se Båvestam, 'Minoritetsaktieägares anspråk på ersättning i tvångsinlösenförfarande' i *Festskrift till Rolf Skog*, s. 274.

¹³⁹ Se Båvestam, 'Minoritetsaktieägares anspråk på ersättning i tvångsinlösenförfarande' i *Festskrift till Rolf Skog*, s. 274.

¹⁴⁰ Båvestam synes vara av samma uppfattning även om han inte åberopar principen om rättsmissbruk, se 'Minoritetsaktieägares anspråk på ersättning i tvångsinlösenförfarande', i *Festskrift till Rolf Skog*, s. 290 f.

¹⁴¹ Se t.ex. NJA 2021 s. 943.

I de fall det varken föreligger brott mot en kontraktuell eller associationsrättslig lojalitetsplikt kan följande noteras i fråga om skadestånd. Aktieägare kan bli skadeståndsansvariga gentemot bolaget eller tredje man, till exempel en annan aktieägare, under de förutsättningar som anges i 29 kap. 3 § ABL. Som framgår av den bestämmelsen krävs minst grov vårdslöshet och en överträdelse av aktiebolagslagen, bolagsordningen eller tillämplig lag om årsredovisning (utöver rekvisiten skada och adekvat kausalitet) för att skadeståndsansvar ska aktualiseras.¹⁴² Som utvecklats i det föregående kan minoritetsmissbruk under vissa förutsättningar strida mot till exempel generalklausulen eller vinstsyftet. I de fallen kan således skadeståndsansvar enligt aktiebolagslagen aktualiseras, förutsatt att övriga rekvisit är uppfyllda. I övrigt bör skadestånd i särskilda fall kunna aktualiseras enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer om kvalificerad otillbörlighet.¹⁴³

För det fall en minoritetsaktieägare väcker en klandertalan i ett otillbörligt syfte bör talan kunna ogillas.¹⁴⁴ Enligt 7 kap. 50 § ABL får bland annat en enskild aktieägare väcka talan mot bolaget om ett bolagsstämmobeslut inte har kommit till i behörig ordning eller på annat sätt strider mot aktiebolagslagen, bolagsordningen eller tillämplig lag om årsredovisning. Formella fel kan emellertid inte påverka beslutets giltighet om det är bevisat eller måste kunna antas att felet har varit utan betydelse för beslutet, den så kallade kausalitetsprincipen.¹⁴⁵ Detta får i praktiken till följd att en minoritet inte framgångsrikt kan utnyttja en helt obetydlig formaliabrist för att klandra ett stämmobeslut och på så sätt förhåla verkställandet av beslutet eller

¹⁴² Truyen har anfört att ett bolag i efterhand skulle kunna vända ett skadeståndsanspråk mot en minoritetsaktieägare som chikanöst påkallat extra bolagsstämman för de kostnader som bolaget ådragit sig, se Truyen, *Aksjonaerenes myndighetsmissbruk*, s. 457. De norska skadeståndsreglerna för aktieägare är dock inte lika restriktiva som de i svensk rätt, se § 17-1 aksjeloven, som lyder: ”(1) Selskapet, aksjeeier eller andre kan kreve at daglig leder, styremedlem, medlem av bedriftsforsamlingen, gransker eller aksjeeier erstatter skade som de i den nevnte egenskap forsettlig eller uaktsomt har voldt vedkommende.” En liknande bestämmelse finns i allmennaksjeloven § 17-1.

¹⁴³ Se Lindskog, *Lagen om handelsbolag och enkla bolag, en kommentar*, (2019-08-21 version 3, JUNO) kommentaren till 2 kap., avsnitt 5.3.3. not 151 och Lennander, 'Rättsmissbruk genom att dra fördel av eget illojalt agerande', i *Festskrift till Stefan Lindskog*, s. 422.

¹⁴⁴ Se Nial, *Om klanderbara och ogiltiga bolagsstämmobeslut*, Bröderna Siösteens Boktryckeri 1934, s. 9 f. Klanderrätten tillkommer varje aktieägare enligt 7 kap 50 § ABL, vilket i praktiken innebär att en klandertalan i ett otillbörligt syfte även kan väckas av majoriteten.

¹⁴⁵ Se t.ex. SOU 1971:15 s. 234. I litteraturen förekommer olika begrepp, kausalitetsprincipen — se Nerep, E. och Samuelsson, P., *Aktiebolagslag (2005:551) 7 kap. 50 §*, Lexino 2020-07-01, punkten 2.8, Nerep, E., *Aktiebolagsrättslig analys*, Mercurius 2003, s. 352, Sandström, *Svensk aktiebolagsrätt*, s. 199, kausalitetsregeln — Johansson, *Bolagsstämman*, s. 37 f., kausalitetsrekvisitet eller -kriteriet — Stattin, D., *Företagsstyrning: en studie av aktiebolagsrättens regler om ägar- och koncernstyrning*, 2 uppl. Uppsala universitet 2008, s. 168. Kravet på kausalitet har bekräftats av Högsta domstolen i det föreningsrättsliga målet NJA 2019 s. 587, p. 12. I det fallet formulerades emellertid kausalitetsprincipen så att omständigheterna inte var ”sådana att det kan anses tydligt att felet inte har inverkat på beslutets innehåll”. Det fallet rörde dock åsidosättande av grundläggande föreningsrättsliga principer.

orsaka besvär eller kostnader för bolaget.¹⁴⁶ Även i andra fall bör en domstol eller annan myndighet kunna ogilla en talan som väcks i otillbörligt syfte.¹⁴⁷ Som framgår av avsnitt 3.2.2 gäller dock att Bolagsverkets granskning vid utseende av särskild granskare är av rent formell art.¹⁴⁸ I exemplet med löshästarnas agerande vid ett tvångsinlösenförfarande kan det emellertid enligt vår bedömning finnas grund att avslå ersättningsyrkandet med tillämpning av principen om rättsmissbruk. Alternativt bör den särskilda bestämmelsen om fördelning av kostnadsansvar i 22 kap. 23 § andra meningen ABL kunna tillämpas.

En särskild fråga är om bestämmelsen i 10 kap. 28 § ABL kan tillämpas analogt i andra situationer än vid särskild granskning, innebärande att en minoritetsaktieägare blir kostnadsansvarig om en minoritetsrättighet har använts på ett uppenbart obehörligt sätt. Det skulle exempelvis kunna handla om att utseende av minoritetsrevisor begärts enbart i syfte att förorsaka bolaget kostnader och besvär, eller att en minoritetsaktieägare i ett otillbörligt syfte begärt sammankallande av bolagsstämman vid upprepade tillfällen, eller att en minoritetsaktieägare i ett otillbörligt syfte begärt att få ut en stor mängd information. Kravet på kostnadsersättning skulle i så fall tillkomma bolaget.

I fråga om analog tillämpning av rätten bör viss restriktivitet upprätthållas när det är fråga om ett så pass detaljerat regelverk som aktiebolagslagen. Detta innebär dock inte att analog tillämpning är utesluten. Högsta domstolen har tvärtom tillämpat bestämmelser i aktiebolagslagen analogt i ett antal fall, inte minst under senare år.¹⁴⁹ Mot bakgrund härav gör vi bedömningen att bestämmelsen bör kunna tillämpas analogt i vart fall vid kvalificerat missbruk av minoritetsrättighet av liknande slag, där viss åtgärd har varit uppenbart obehörlig och där bolaget har drabbats av ersättningskyldighet gentemot en tredje part. Däremot är det inte lika givet att bestämmelsen kan tillämpas analogt vid fall som avser till exempel otillbörligt missbruk av rätten att sammankalla bolagsstämman eller begära information enligt 7 kap. 36 § ABL, även om det inte framstår som uteslutet att så kan ske även i de fallen.

¹⁴⁶ Dessa argument rör materiellt missbruk. Kausalitetskravet kan också anses motverka processmissbruk, se Werlauff, *Selskabsmasken*, s. 330. Exempel på lagbestämmelser som avser att motverka processmissbruk är 3 kap. 5 § andra stycket och 42 kap. 5 § rättegångsbalken. Om processrättsbruk i jämförelse med principen om rättsmissbruk som materiell regel se Evald, *Rättsmissbruk i formueretten*, s. 333 f. och 323.

¹⁴⁷ Jfr dock Truyen, *Aksjonaerens myndighetsmissbruk*, s. 457 f.

¹⁴⁸ Som angetts i avsnitt 3.3.2 ovan torde dock en begränsad materiell prövning kunna förekomma såtillvida att granskningsteman och skäl för granskningen, som uppenbart ligger utanför granskningsinstitutets ramar, kan underkännas.

¹⁴⁹ Se bl.a. NJA 2015 s. 466, NJA 2016 s. 604 och NJA 2019 s. 259. Analog tillämpning diskuterades även i NJA 2014 s. 604. Ett annat rättsfall där en bestämmelse i aktiebolagslagen tillämpades analogt är NJA 1997 s. 418. Analog tillämpning avfärdades dock i rättsfallen RH 2012:33 och NJA 2013 s. 1203 "Liberala Tidningar II".

5 Sammanfattande slutsatser

Majoritetsprincipen är en central princip som genomsyrar aktiebolagsrätten och som syftar till att främja en effektiv drift av verksamheten till nytta för samtliga aktieägare och ytterst även för samhällsekonomin. Då emellertid majoriteten kan missbruka sin makt till skada för minoriteten behövs minoritetsskyddsregler. Som utvecklats närmare i Del I av denna artikelserie¹⁵⁰ kompletteras minoritetsskyddsreglerna i aktiebolagslagen enligt vår bedömning av en rättsprincip innebärande ett förbud mot majoritetsmissbruk. Den principen, som främst torde ha sin grund i principen om rättsmissbruk, men som även vinner stöd i det kontraktuella förhållande som kan sägas grundas i bundenheten till bolagsordningen och vinstsyftet, kan framför allt tillämpas vid fall av majoritetsmissbruk som inte träffas av någon bestämmelse i aktiebolagslagen.

Minoritetsskyddsreglerna syftar till att skydda minoritetsaktieägare mot missbruk från majoritetens sida. Ytterst är syftet att främja investeringsviljan till nytta för samhällsekonomin. Det förekommer dock att minoritetsskyddet missbrukas till skada för majoritetsaktieägarna och bolaget. Som framgår av denna artikel finns det vissa bestämmelser i aktiebolagslagen som kan tillämpas vid minoritetsmissbruk och bland annat bestämmelsen om kostnadsansvar i 10 kap. 28 § ABL syftar specifikt till att stävja missbruk av granskningsinstitutet. Vi har däremot inte kunnat finna stöd för förekomsten av en särskild princip om förbud mot minoritetsmissbruk. I likhet med vad som gäller för principen om förbud mot majoritetsmissbruk skulle en sådan princip kunna grundas på principen om rättsmissbruk jämte bundenheten till bolagsordningen och vinstsyftet, men *de lege lata* är stödet för en sådan princip således svagt i svensk rätt. Detta innebär dock inte att minoritetsmissbruk inte kan angripas vid avsaknad av särskilda lagbestämmelser.

I flera av de undersökta utländska rättsordningarna kan minoritetsmissbruk angripas med stöd av antingen lojalitetsplikten eller principen om rättsmissbruk. I svensk rätt gäller att såväl majoritets- som minoritetsmissbruk i främst ägarledda aktiebolag normalt kan angripas med stöd av antingen en rent kontraktuell eller en associationsrättsligt grundad lojalitetsplikt. I fall där det inte finns en lojalitetsplikt torde under vissa förutsättningar principen om rättsmissbruk kunna åberopas när det är fråga om kvalificerat rättsmissbruk.¹⁵¹ Vilka rättsföljder som kan aktualiseras vid majoritets- respektive minoritetsmissbruk är beroende på omständigheterna i det enskilda fallet. Som närmare

¹⁵⁰ Östberg och Almlöf, *Om rättsmissbruk i aktiebolagsrätten, Del I — särskilt om majoritetsmissbruk*, SyJT 2024 s. 83, avsnitt 4.1.

¹⁵¹ Principen om rättsmissbruk torde i och för sig kunna åberopas i första hand även om det finns en lojalitetsplikt, men mot bakgrund av att lojalitetsplikten är en mer etablerad princip är det naturligt att i första hand åberopa brott mot lojalitetsplikten. Se även Gordley, J., 'The Abuse of Rights in the Civil Law Tradition', i La Feria, R., och Vogenauer, S., (red.) *Prohibition of abuse of law: a new general principle of EU law?*, Hart 2011, s. 33–46, på s. 43 f.

utvecklats i denna artikelserie kan det, beroende på omständigheterna, handla om exempelvis skadestånd, jämkning av avtalsvillkor, ogillande av talan eller ansökan till myndighet eller kostnadsansvar. Enligt vad som utvecklats i föregående avsnitt bör också en analog tillämpning av bestämmelserna om kostnadsansvar i 10 kap. 28 § ABL kunna aktualiseras i vissa fall. Det vore emellertid önskvärt med ett klagande fall från Högsta domstolen.